

Karol Wyleżych, Józef Kapłanek
Instytut Mechaniki
i Podstaw Konstrukcji Maszyn

PROGNOZOWANIE WŁASNOŚCI LEPKOSPĘŻYSTYCH W OPARCIU O ANALOGIĘ TEMPERATURO- WO-CZASOWĄ

Streszczenie. W pracy przedstawiono wyniki badań zmian podatności na scinanie walca gumowego w podwyższonych temperaturach. Na podstawie analogii temperaturowo-czasowej pokazano sposób prognozowania pewnych własności lepkospężytych gumy przy czasach nie objętych badaniem. Potwierdzona została również teza, że kształt lg a ($\bar{T}$) nie zależy od wyboru temperatury odniesienia.

Wstęp

Stosując lepkospężyte modele ciał, oprócz ogólnych związków między naprężeniami, odkształceniami i czasem można otrzymać zależności uwzględniające wpływ innych czynników. Najistotniejszym takim czynnikiem jest temperatura T .

Największy wpływ temperatury uwidacznia się w zachowaniu elementów lepkich, a odpowiednio mniejszy w sprężystych, co pozwala w występującym w praktyce przedziale zmian temperatur z wystarczającą dokładnością przyjmując niezależne od temperatury własności sprężyste [1]. W celu ujęcia równoczesnego wpływu czasu i temperatury na zachowanie się polimerów poddanych odkształceniu stosować można między innymi metodę zmiennych zredukowanych [2,3], pozwalającą na znaczne uproszczenie przy rozdzieleniu tych dwu głównych zmiennych. Umożliwia to przy wykorzystaniu temperaturowo-czasowej analogii przewidywać zachowanie się polimerów w pewnym przedziale czasów nieobjętych doświadczeniem.

W pracy [4] badano pewien gatunek smoły poddanej pełzaniu i wykazano, że analogię temperaturowo-czasową można stosować nie tylko dla polimerów. Warunki istnienia temperaturowo-czasowej analogii w stacjonarnych i niestacjonarnych polach temperatur zostały podane w pracy [5].

1. Podstawy analogii temperaturowo-czasowej

Dogodną formą przedstawiającą wzajemne zależności między dewiatorem stanu naprężenia i odkształcenia w czasie dla liniowych ciał lepkospężytych w warunkach izotermicznych stanowi równanie [1,2]:

$$\vartheta_{ij}(t) = \int_0^t \Phi(t-\tau) ds_{ij}, \quad (1)$$

gdzie:

$\Phi(t-\tau)$ - funkcja pełzania odkształcenia postaciowego,

ϑ_{ij} - składowa dewiatora stanu odkształcenia,

s_{ij} - składowa dewiatora stanu naprężenia.

Całkując równanie (1) przez części i zakładając że:

$$s_{ij}(0) = 0,$$

$$\Phi(0) = \frac{1}{2G_0},$$

$$\frac{d\Phi(t)}{dt} = 2G_0 \kappa(t),$$

gdzie

G_0 - natychmiastowy moduł sprężystości poprzecznej,

$\kappa(t)$ - jądro pełzania odkształcenia postaciowego,

otrzymuje się

$$2G_0 \vartheta_{ij}(t) = s_{ij}(t) + \int_0^t \kappa(t-\tau) s_{ij}(\tau) d\tau. \quad (2)$$

Bardziej ogólnym jest przypadek, kiedy własności materiału zależą od jakiegoś fizycznego parametru T , który w ogólnym przypadku może być także funkcją czasu. Pod tym parametrem w dalszych rozważaniach będziemy rozumieć temperaturę. Związek fizyczny (2) w przypadku nieizotermicznego procesu obciążenia jest następujący:

$$2G_c [T(t)] \vartheta_{ij} = s_{ij}(t) + \int_0^t \bar{\kappa}(T; t-\tau) s_{ij}(\tau) d\tau. \quad (3)$$

Największy wpływ temperatury uwidacznia się w zachowaniu elementów lepkich i jest pomijalnie mały dla elementów sprężystych [1].

Wprowadzając wielkość a_T będącą funkcją temperatury, można współczynnik lepkości dowolnego elementu w temperaturze T zapisać jako:

$$\mu_m = \mu_m(T) = \mu_m^0 a_T, \quad (4)$$

gdzie

μ_m^0 - lepkość standardowa, niezależna od temperatury.

Jeśli opór dowolnego lepkiego elementu scharakteryzować przez operator

$$\mu_m \frac{d}{dt'}$$

wtedy uwzględniając (4) otrzymuje się:

$$\mu_m \frac{d}{dt} = \mu_m^0 a_T \frac{d}{dt} = \mu_m^0 \frac{d}{dt'}, \quad (5)$$

gdzie

t' - czas zredukowany.

Ze wzoru (5) wynika, że:

$$dt' = \frac{dt}{a_T},$$

skąd

$$t' = \int_0^t \frac{dt}{a_T}. \quad (6)$$

Wprowadzenie zmiennej zredukowanej t' pozwala złożoną zależność funkcji pełzania od temperatury i czasu zastąpić dwoma funkcjami jednej zmiennej $\Phi(t')$ oraz $a_T(T)$ w wyniku czego związek (1) przyjmie postać:

$$\Theta_{ij}(t') = \int_0^t \Phi(t' - \tau') ds_{ij}(\tau'), \quad (7)$$

gdzie

$$\tau' = \int_0^t \frac{d\tau}{a_T}. \quad (8)$$

W związkach tych temperatura i czas mają wzajemnie uzupełniający się wpływ w tym sensie, że wchodzi w nie jedynie kombinacja "czas-temperatura" t' .

Współczynnik przesunięcia temperaturowego a_T można wyznaczyć z równania wyprowadzonego przez Williamsa, Landela i Ferryego, zwanego równaniem WLF [3]

$$\lg a_T = -c_1 \frac{T - T_0}{c_2 + T - T_0}, \quad (9)$$

gdzie

$c_1^0; c_2^0$ - stałe, zależne od wyboru temperatury odniesienia,
 T_0 - temperatura odniesienia.

Jeśli temperaturą odniesienia będzie pewna charakterystyczna temperatura $T_g = T_g + 50^\circ$ [°K], gdzie T_g jest temperaturą przemiany polimeru w stan szklisty, to współczynniki c_1^0 i c_2^0 są stałymi uniwersalnymi. Zależność (9) przedstawia się wtedy wzorem:

$$\lg a_T = - 8,86 \frac{T - T_g}{101 + T - T_g} \quad (10)$$

2. Badania własne

2.1. Stanowisko badawcze. Materiał badany.

Stanowisko, na którym przeprowadzono pomiary składa się z urządzenia pozwalającego realizować statyczną próbę pełzania na skręcanie oraz układu utrzymującego stałą temperaturę badanej próbki. Urządzenie do statycznej próby pełzania opisano w pracy [6]. Pomiary przeprowadzono na próbkach walcowych o średnicy 30 mm i długości pomiarowej 90 mm, wykonanej z mieszanki gumowej WT-01 [6] o twardości 75⁰ Sh.

2.2. Opis i wyniki badań

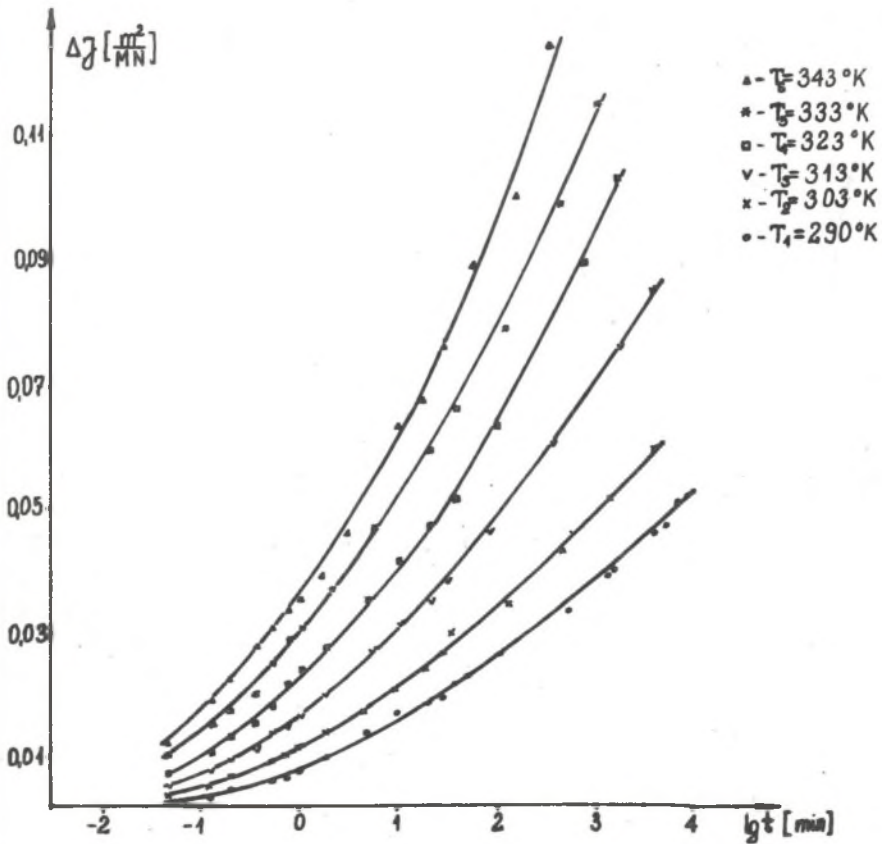
Badania przeprowadzono w temperaturach od 303 °K do 343 °K co 10 °K oraz w temperaturze pokojowej 290 °K. Próbkę wygrzaną w danej temperaturze przez jedną godzinę obciążano momentem skręcającym $M_g = 0,981$ Nm, mieszczącym się w zakresie liniowości [6] i odczytywano kąty skręcenia w czasie. Po odjęciu kąta φ_0 odpowiadającego chwili czasowej $t_0 = 1$ sek obliczono przyrosty podatności ΔJ w funkcji czasu t ze wzoru:

$$\Delta J = \frac{\pi d^4}{32 M_g l} (\varphi - \varphi_0), \quad (11)$$

gdzie:

ΔJ - przyrost podatności na skręcanie,
 M_g - moment skręcający,
 l - długość pomiarowa próbki,
 φ - kąt skręcenia,
 φ_0 - kąt skręcenia dla chwili początkowej $t_0 = 1$ sek,
 d - średnica próbki.

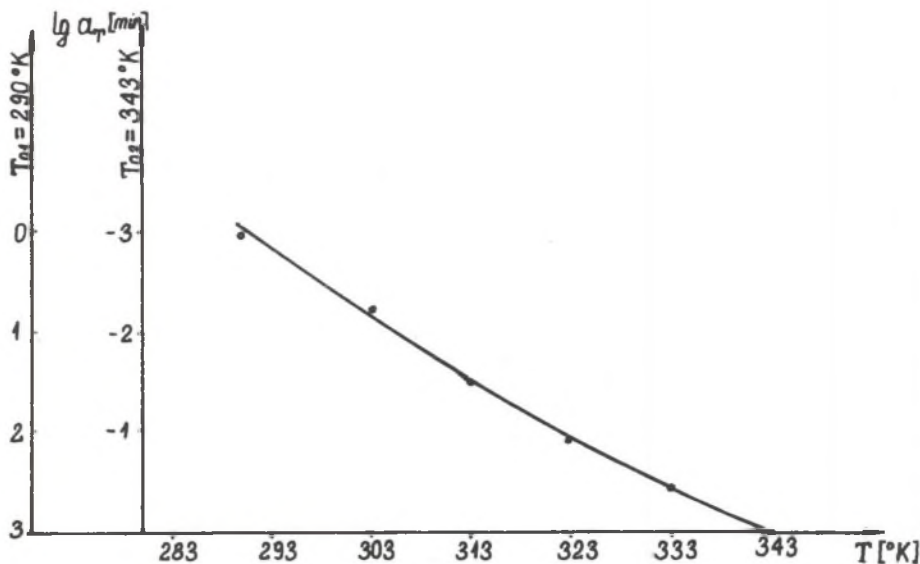
Doświadczalnie uzyskane wyniki posłużyły do opracowania wykresu szeregu izoterm we współrzędnych w których na osi odciętych odłożono $\lg t$, a na osi rzędnych ΔJ (rys. 1).

Rys. 1. Wykres logarytmiczny przyrostu podatności ΔJ w zależności od czasu dla różnych temperatur

Pomiędzy tymi izotermami będzie istniała analogia temperaturowo-czasowa tylko wtedy, gdy dadzą się one nasunąć tak na siebie że pokryją się z jedną izotermą w temperaturze T_0 , zwaną temperaturą odniesienia. Przesunięcie może być dokonane tylko równoległe do osi odciętych. Wybór temperatury T_0 jest dowolny. W pracy jako temperaturę odniesienia przyjęto 290°K i 343°K .

Wielkość przesunięcia wzdłuż osi czasu określa współczynnik przesunięcia temperaturowego $\lg a_{Tn}$ dla danej temperatury. Aby go wyznaczyć krzywe zależności przyrostu podatności ΔJ od czasu t przecięto równooddalonymi prostymi poziomymi. Wartość $\lg a_{Tn}$ określono jako średnią odległość dwu sąsiednich izoterm T_n oraz T_{n-1} , mierzona wzdłuż tych pro-

Rys. 2. Zależność współczynnika temperaturowego $\lg a_{Tn}$ od temperatury T stych poziomych. Następnie sporządzono wykres zależności $\lg a_{Tn}$ od temperatury T (rys. 2). Otrzymane krzywe przybliżono równaniem WLF(12) określając jego współczynniki c_{11}^0 oraz c_{21}^0 , które wynoszą:

$$c_{11}^0 = -10,71; \quad c_{21}^0 = 141,3 \text{ } ^\circ\text{K}$$

$$c_{12}^0 = -16,50; \quad c_{22}^0 = 340 \text{ } ^\circ\text{K}$$

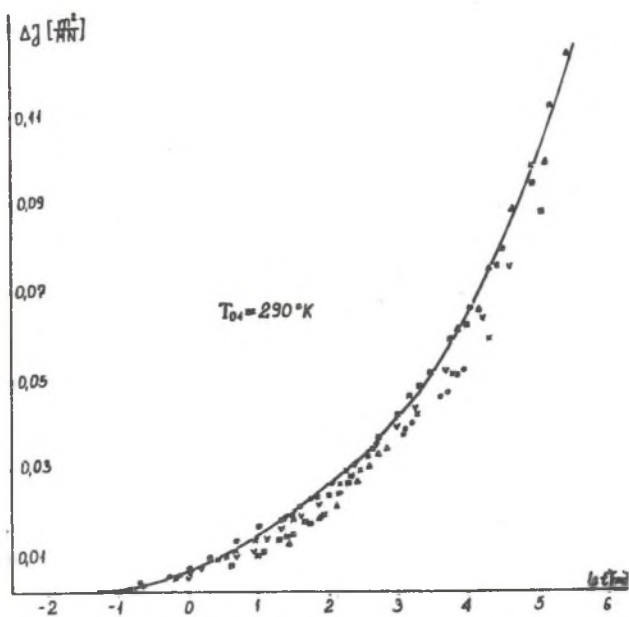
Dla temperatury odniesienia $T_{01} = 290 \text{ } ^\circ\text{K}$ wzór WLF ma postać

$$\lg a_{T1} = \frac{10,71(T - 290)}{141 + T - 290},$$

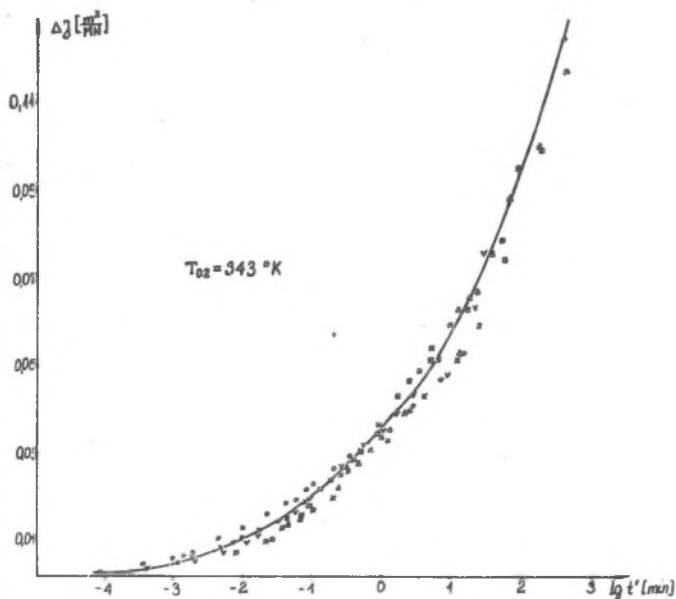
a dla $T_{02} = 343 \text{ } ^\circ\text{K}$

$$\lg a_{T2} = \frac{16,5(T - 343)}{340 + T - 343}.$$

Dysponując zależnością $\lg a_T$ od temperatury T zbudowano uogólnioną zależność przyrostu podatności ΔJ od $\lg t'$. Dokonano tego przez redukcję przebiegów ΔJ z różnych temperatur do krzywej w temperaturze odniesienia T_{01} oraz T_{02} . W tym celu przemieszczono krzywe ΔJ równolegle do osi czasu o wielkość $\lg a_{T1}$ w stronę dłuższych czasów oraz o

Rys. 3. Uogólniona krzywa przyrostu podatności zredukowana do temperatury $T_{01} = 290 \text{ }^\circ K$

Rys. 4. Uogólniona krzywa przyrostu podatności zredukowana do temperatury $T_{02} = 343 \text{ }^\circ K$

$\lg a_{T_2}$ w stronę krótszych czasów. Przez otrzymane punkty poprowadzono uogólnioną krzywą ΔJ , zredukowaną do temperatur T_{01} (rys. 3) i T_{02} (rys. 4).

3. Wnioski

1. Pokrywanie się krzywych przyrostów podatności ΔJ z różnych temperatur świadczy o istnieniu jednego współczynnika tarcia, opisującego ruch cząstek polimeru.
2. Kształt krzywej $\lg a_T(T)$ nie zależy od wyboru temperatury odniesienia.
3. Analogia temperaturowo-czasowa pozwala znacznie rozszerzyć efektywne skale czasu, umożliwiając przewidywanie własności lepkosprężystych w czasach nieobjętych badaniem. I tak, niska temperatura odniesienia rozszerza skalę w stronę dłuższych czasów, a wysoka w stronę krótszych czasów. Mimo, że pojedyncza próba pełzania nie przekraczała sześciu dekad logarytmicznej skali czasu, a więc trwała kilka dni, to dzięki analogii można przeprowadzić uogólnienie krzywej pełzania na około osiem dekad, tj. na okres prawie dwóch lat.

LITERATURA

1. A.A. Iljuszin. B.E. Pobiedrja: Osnovy matematicheskoj teorii termo-wiasko-uprugosti, Nauka, Moskwa 1970.
2. P.M. Ogibałow: Konstrukcionnye polimery. T. 1,2. Izd. Moskovskogo Uniwersiteta, Moskwa, 1972.
3. J.D. Ferry: Lepkosprężystość polimerów, WNT, Warszawa 1965.
4. J.S. Urzumciew: Mechanika polimerów 3, 1972, 498.
5. M.A. Kołtunow, I.E. Trojanowski: Mechanika polimerów 2, 1970, 217.
6. K. Wyleźnych: Wyznaczanie niektórych własności lepkosprężystych walca gumowego poddanego skręcaniu. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Mechanika 52, 1973.

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ВЯЗКО-УПРУГИХ СВОЙСТВ НА ОСНОВЕ ТЕМПЕРАТУРНО-ВРЕМЕННОЙ АНАЛОГИИ

Резюме

В работе указано результаты исследований по изменам податливости к сдвигу резинового вала в повышенных температурах. На основе температурно-временной аналогии указано метод прогнозирования некоторых вязко-упругих свойств резины в периоде необработанном исследованием. Одновременно подтвержден тезис, что форма кривой $\lg a_T(T)$ не зависит от температуры приведения

FORECASTING OF LIGHT-ELASTIC PROPERTIES BASED ON THE
TEMPERATURE-TIME ANALOGY

S u m m a r y

In the paper the results of investigations concerned with the flexibility changes on the shearing of a rubber cylinder in raised temperatures have been presented. On the ground of temperature-time analogy a way of forecasting some properties of light-elastic rubber within time which was not used in investigations, has been shown. A thesis assuming that the shape of $\lg a_T(T)$ curve does not depend on the choice of the referred temperature has been also proved.